

položil základy k některým stránkám moderního života, jako bylo prosazení principu zrovnoprávnění náboženských vyznání nebo faktické uznání zrovnoprávnění států z hlediska mezinárodního práva apod.

Vzhledem k tomu, že Dickmannova monografie se snaží historii mírového kongresu zachytit v nejšířších souvislostech — přirozené že s největším akcentem na nemálo složité problematice jednotlivých německých teritorií — věnuje pochopitelně málo místa české otázce. I když proto problém našich exulantů sleduje celkem velmi zběžně a zjednodušeně jej směšuje s úsilím exulantů z alpských zemí, dovedl autor přece jen celkem správně vystihnout, jakou váhu měli naši exulanti jako důstojníci na závažných velitelských místech ve švédské armádě a jak z tohoto titulu dovedli na švédskou vládu vyvíjet cílevědomý nátlak, aby se svými diplomaty zasazovalo na mírovém kongresu za obnovení zemí koruny české ke stavu z r. 1618.

Autorova znalost příslušné západoevropské, včetně skandinávské literatury, jdoucí minuciózně až do drobných časopiseckých příspěvků, je úctyhodná a vyčerpávající — z nich mu unikla pouze knížka Sam. Cultrery, *Per la pace di Westalia*, Milano 1955 — zato však východoevropská produkce je pro něho hotové tabu. I Dickmann tu zůstává prakticky věren zásadě mnohých západoevropských historiků obírajících se obecnými dějinami, že „slavica non leguntur“, třebaže řada prací sovětských a polských historiků by mu mohla názorně ukázat, jak velmi úzce byla západoevropská problematika v některých obdobích třicetileté války, jakož i v době zasedání mírového kongresu spjata se situací ve východní Evropě, a že bez přihlídnutí k uvedené skutečnosti nelze dojít k celkovému správnému závěru. Jak známo, projevuje se na Západě mezi tamními buržoasnými historiky ještě dnes tak přitažlivá pro ně „Abendlandtheorie“ kromě jiného také ignorováním tzv. východoevropské produkce. Uvedená tendence je někdy záměrná a dokonce i politicky fundovaná, jindy jde opět o jakousi ctnost z nouze, zaviněnou prostě neznalostí příslušných cizích jazyků. Pro nedostatek patřičných informací nemohu říci, do které z obou naznačených kategorií třeba zařadit Dickmanna. Nechtě je tomu však jakkoliv, v historické vědě o evropských dějinách, která chce pro sebe reklamovat alespoň zásadu buržoasní objektivnosti, nelze ignorovat její východoevropskou integrální komponentu stejně, jako zase z účasti na světových dějinách nelze z těchto příčin vylučovat národy Asie, Afriky a Latinské Ameriky, jak to má doposud ve zvyku praktikovat buržoasní „natofikovaná“ západní historiografie.

Přes všechny výhrady, zejména metodického rázu, jež třeba mít z pozic marxistického dějepisce k Dickmannově práci, lze o ní závěrem povědět, že je to zatím vrcholné monografické dílo, jež až dosud bylo schopno buržoasní dějepisce napsat k tak náročné a složité problematice jako je vysvětlení zrodu vestfálského míru na prvním mezinárodním mírovém kongresu v evropských dějinách. Dickmannova objemná kniha představuje úctyhodné kompendium vědomostí faktografické povahy, ke které se budou historikové ještě po mnoho let obracet a hledat v ní poučení.

B. Šindelář

Erika Engemann, *Zur städtischen Volksbewegung in Südrankreich*. — Kommune-freieit und Gesellschaft Arles 1200—1250, Berlin 1960, str. 203, 26 DM.

Historika všeobecných dějin zajímají na práci E. Engemannové tři základní problémy. 1. Hospodářské předpoklady vzniku komuny v Arles, 2. třídní diferenciacce v komuně a s ní souvisící formy vládní 3. otázka komunálních svobod v Arles v první polovině 13. stol. Pokud jde o první komplex otázek, přináší Engemannová některé nové poznatky o rozvoji řemesel a obchodu, k němuž dochází v Provenci v období po saracenském vpádu. Engemannová ukazuje, že rozvoj řemesel a obchodu byl podmíněn především vnitřními příčinami, v neposlední řadě zde hrála i velkou úlohu organizace božího míru, která se v Provenci prosazuje od XI. stol. Cenné jsou i poznatky o vlivu obchodu na strukturální přeměnu zemědělství (důsledek zavedení peněžní renty). Zde všude Engemannová nejen shrnuje poznatky starší literatury, nýbrž pokouší se velmi často o nová řešení. Nejvíce však v první části práce zaujme problém třídní diferenciacce a ve městech XII. stol. Engemannová se vyrovnává s názory Gautiera, Belebcaqua, Labanda, je si vědoma toho, že jejich závěry platí pouze teritoriálně, a že většina autorů zabývající se historií měst jižní Francie se dotýká pouze stavovské diferenciacce, nikoliv diferenciacce třídní. Nový je u Engemannové, názor, že při posouzení třídní diferenciacce ve městech XII.—XIII. stol. nutno jako hlavní kritérium vzít vztah jednotlivých vrstev k půdě. Jelikož pak půdu vlastnili nejen „milités“, nýbrž i tzv. „homines probi“, je možno shrnout vlastníky půdy do jedné kategorie (třídy), ostatní vrstvy obyvatelstva pak počítat k třídě protichůdné. Engemannová si je ovšem vědoma plně toho, že se i v rámci vládnoucí třídy vytvářejí velké rozdíly mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva, podmíněné především daňovou a celní politikou města. Z toho pak může vzniknout dojem, že hlavní diference mezi obyvateli měst jsou stavovské a nikoliv třídní povahy. Tento dojem posiluje i skutečnost, že

v jihofrancouzských městech, podobně jako v Itálii, připadá důležitá úloha příslušníkům třídy feudálů.

Převaha feudálního elementu projevuje se pak i ve vlivu na řemeslnou výrobu, většina řemeslníků ve XII. stol. je tak či onak závislá na feudálech, případně měšťanech, kteří mohou nabývat půdu (str. 72). Konečně feudálové podržují i v některých oblastech města velmi dlouhou pravomoc soudní (str. 63). Důležité je zjištění Engelmannové, že plné právo občanské je zajištěno pak pouze těm měšťanům, kteří vlastní dům a půdu. Tím je možno i vysvětlit, proč kupecká oligarchie v Arles se snaží za každou cenu získat pozemky, neboť pouze vlastnictví půdy opravňovalo „milites“ a „probi homines“ vykonávat úkoly vojenské a správní. Konečně od XII. stol. obě dvě složky vládnoucí třídy splývají. „Milites“ se věnují obchodu (především s rybami a solí). Z řady „milites“ se pak rekrutují i „legisté“ a trubaduři. Síla vládnoucí třídy je pak zajištěna i svazky příbuzenskými. Engelmannová srovnává postavení vládnoucí třídy v jihofrancouzských městech s postavením městského patriciátu v Nizozemí a dochází k názoru, že bylo obdobné. Konečně není bez zajímavosti i analýza postavení kleru; zde hrály osudovou úlohu především bojové řády, jejichž činnost zajišťovala církevní hierarchii možnost útoku proti herezi v jižní Francii. Bojové řády nejen zasahovaly do politického vývoje jižní Francie, nýbrž staly se mocnými feudály a kromě toho disponovaly velkými finančními prostředky.

Stěžejní myšlenky Engelmannové jsou pak soustředěny v druhé části práce. Engelmannová se zprvu vyrovnává s názory na komunu různých buržoazních autorů, přiznává relativní platnost Planitzovy periodizace vývoje měst a správně poukazuje na scestnost argumentace Edith Ennen, která chce setřít rozdíly mezi obdobími, kdy se ve městech uplatňovala nadvláda feudálů a obdobími vlastních komunálních svobod. Rozlišuje pak správně pro Arles období vlády konzulů (v Arles lze konzuly dokázat od r. 1131) a podestů. Již v první etapě máme k dispozici statuta, z nichž je možno zjistit stupeň městské emancipace. Zde přichází v úvahu především tzv. listina konzulů z poloviny XII. stol. a statuta z 1162—1202. Ukazuje se, že postupně na komunu přecházejí i práva vojenská a soudní, i když ovšem — což Engelmannová velmi plasticky dokazuje, — to zprvu neznamená nějakou zásadní újmu pro církevní feudály. Církev tím zprvu získá, ježto konzulové vymohou církvi navrácení pozemků, které uchvátili světští feudálové. Vytváří se tak spojení mezi arcibiskupem a městem, které je v té době typické i pro italskou komunu. Paralelu s vývojem severoitalských komun mohli bychom ovšem sledovat i pokud jde o třídní základnu vlády konzulů. Engelmannová ukazuje, že v Arles tvořili tuto základnu jak „milites“, tak „probi homines“ — tedy fakticky vlastníci půdy. Přes všechny proklamace o vládě „celého měšťanstva“ se prakticky možnost dostat se mezi konzuly omezovala na příslušníky 30—35 rodin. Přísně oligarchická vláda odlišuje pak konzulát Arles od konzulátu vyspělých komun italských a jihofrancouzských.

Vcelku můžeme pozorovat, že komuna v Arles se již počátkem XIII. stol. stává městským státem. Projevuje se to např. tak, že představitelé městského státu uzavírají samostatné smlouvy s italskými městskými republikami. Děje se tak sice zpočátku za účasti biskupa, později však jsou známy případy, že vliv feudálů je v těchto jednáních úplně vyloučen.

Práci by bývalo neuškodilo, kdyby Engelmannová provedla řadu srovnání s vývojem ostatních městských států a především s vnitřním vývojem italských městských republik. V některých jevech můžeme pozorovat shody až do detailů.

S italskými městy spojuje Arles instituce podestů, t. j. volených představitelů městské komuny. Engelmannová klasifikuje zavedení této instituce, která se v Arles objevuje ve 20. letech XIII. stol., jako vítězství širších vrstev měšťanstva. Na druhé straně pak podesta zaručoval rovnováhu mezi jednotlivými složkami vládnoucí třídy.

Právě v období vlády podestů jsme svědky vrcholné emancipace městské komuny. Městská komuna získává vládu nad okolím, prodobuje si „districtus“, prosazuje soudní pravomoc v okruhu města — v podstatě zajišťuje i tam práva měšťanů. Městská komuna si podržuje i někdejší pevnosti feudálů v okolí — „castra“ a „villae“ se stávají opěrnými body Arles především proti Marseille.

Nesmírně zajímavé jsou vývoody Engelmannové o městském kacířství. Kacířství proniklo do Arles především stykem arelatských kupeců s katarskými lichváři. I zde působilo neobyčejně povstání marseillské komuny proti místnímu arcibiskupovi a to přesto, že právě komuna v otázce kacířství byla nucena uzavřít kompromis s církví. Jméno kacířů bylo konfiskováno, část jeho připadla denunciantům. Na druhé straně ovšem samo kacířství podporovalo emancipaci měst, neboť a i samo vytvoření městské coniuratio bylo v rozporu se samotnou feudální ideologií. Engelmannová uvádí některé doklady, z nichž vysvítá jasně souvislost mezi komunálním hnutím a katarstvím. Fakticky jsme v XIII. stol. svědky mohutných akcí proti církvi, tentokrát podporovaných i patriciátem. Klerus měl být zbaven svého výsadního postavení.

V poslední kapitole se pak Engelmannová zaměřuje na otázku likvidace komunálních svobod

v Arles. První vážnější zásah proti komunálním svobodám vyšel se strany císaře Friedricha II., druhý uskutečnili sami provençalští feudálové. Ve 40. letech XIII. stol. zláskávají jihofrancouzští feudálové převahu nad městy. Ve městech se toto postavení feudálů obráží zesílením náboženského útlaku, vyvolaného především působností žebravých řádů a konečně jsou města organicky včleňována do francouzského království.

Z uvedeného je patrné, že práce Engelmannové, jakkoliv je tématicky omezena, obsahuje řadu poznatků, které mají širší dosah, poznatků, jež musí uvážit každý historik, zabývající se otázkou tzv. městského státu ve Francii a Itálii. Za takové považujeme především 1. otázku vlivu feudální třídy ve městech, 2. zjištění třídní základny vlády konzulů a podestů a konečně 3. třídní analýzu kofenů městského kacířství, která se v mnohém přiči ustalým schématům. Zde a i v jiných názorech je práce E. Engelmannové studií skutečně průkopnickou.

Jaroslav Kudrna

H. I. Marrou; *De la connaissance historique*, Paris 1959. III. vyd.

Není zajisté náhodné, že se práci H. I. Marroua „O historickém poznání“ dostalo během několika let již třetího vydání. Studie, jež má představovat jakýsi úvod do problematiky historické metodologie, pochází z pera katolicky zaměřeného historika křesťanství na Sorbonně a autor se v ní chce ze svých ideologických pozic vyrovnat s ideovými proudy současné buržoazní historiografie. Vyrovnání znamená ovšem i absorpci metodologických prvků různých směrů, existencialistickou dějinnou koncepci počínaje a metodami vypracovanými školou Annales konče. Práce má podat zhodnocení vědních postupů, s nimiž se setkáváme v současné buržoazní historiografii, zároveň pak má sloužit jako návod pro práci historiků samotných, není tedy psána abstraktně, nýbrž je doplněna řadou konkrétních příkladů, které mají demonstrovat závěry širší platnosti.

Svým obsahem je Marrouova studie zaměřena proti běžné pozitivistické historiografii, jež se veulku tradovala na francouzských universitách do r. 1938 a je si na ní možno ověřit alespoň některé stránky protipozitivistické reakce, již jsme v buržoazní metodologii historie a v buržoazní filosofii dějin svědky několik desítek let a jejíž dosah si dnes počínají uvědomovat i historikové, pro něž byla dříve historie povoláním a řemeslem, historikové, kteří nepřestali zdůrazňovat, že se jich nedotýká filosofická problematika historie.

Je nutno říci, že ve Francii — na rozdíl od Německa — si historikové filosofický dosah historie počali uvědomovat až v období 2. světové války, kdy „skutečná historie“ učinila sporným dosavadní způsob psaní historie a kdy vyvstala otázka nejen smyslu historie současné, historie reálné, nýbrž i smyslu historie psané.

Marrou sám podobně jako dříve již Troeltsch a mnozí jiní metodologové dějin vidí základní protiklad současné historiografie jako protiklad mezi stále se zdokonalující technikou historické práce a výsledky, k nimž je možno těmito nejdokonalejšími prostředky dospět. A tyto výsledky jsou podle něho velmi sporné, jinými slovy: je nutno zvážít únosnost historie a historických metod v celku.

Marrou veulku správně ukazuje, že starý pozitivistický historik nebyl takovýmito otázkami znepokojován, a když mu byly položeny, obyčejně odpovídal: Jsem pouhý historik, nejsem filosof. Marrou právě v takovémto lartpourlartismu vidí nebezpečí pro současnou „civilizaci“.

Marrou sám je nepřimo nucen doznat (str. 16), že snaha po překonání stadia vědy zbažené ideologie vyplývá u buržoazních historiků ze základní nejistoty; historikové nevidí perspektivy vývoje. Na příkladě Marroua se dá dobře sledovat, jak nové zideologizování historie, jež uskutečňuje řada buržoazních historiků, nutně vede k likvidaci pozitivních výsledků starší buržoazní historiografie.

Je příznačné, že Marrou pozitivismus ztotožňuje s kritikismem (str. 98) a boj proti pozitivismu znamená u něho boj proti historické kritice. Nelze upřít, že kritická metoda, již se používalo v různých odvětvích buržoazní historiografie, vedla zvláště mezi dvěma světovými válkami k formalismu, — vzpomeňme jen pomocných věd historických v tomto období — a končila v libovolných apriorních konstrukcích. Chyba však — a to je nutno zdůraznit — nebyla v samotné kritice, nýbrž v tom, že některé postupy vědní byly zabsolutizovány a jejich platnost rozšířena i tam, kde jim látka neodpovídala. Východisko tedy je konkrétní přezkoušení těchto metod. To ovšem Marrou nemá naprosto na mysli. Kritikismus obětuje ve prospěch osobitě pojaté teorie porozumění, sympatie. Smysl těchto „teorií“ je asi tento. Má-li historik pochopit nějaký historický jev, musí mu být psychicky spřízněn, „musí mít ve své osobní kultuře, ve struktuře svého ducha psychologické stejné body (affinités) . . . jež mu umožní pochopit city, ideje, chování lidí minulosti, jež nachází v dokumentech“ (str. 102). Důsledkem toho je, že např. o náboženství nemůže psát člověk, který je svou podstatou ateista.